

บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ

The role of the Sangha in Buddhist public welfare

พระอธิการเทวินทร์ เทวญาโณ (ใจแก้ว)

Phraathikan Tevin Devayano (Jaikaew)

สมาคมเทวฤทธิ์เมตตาธรรม (องค์กรเพื่อการกุศล)

Thewarit Metta Dharma Association (Charitable Organization)

Email: tevin.devayano@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ข้อ คือ 1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ และ 2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุ 60 รูป ได้เที่ยวจาริกไปเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นปฐมบทแห่งการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นการทำงานร่วมกันของพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วไป และยังมีบทบาทด้านการสงเคราะห์บุคคล อาทิ การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งร่วมให้การสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ และผู้สูงอายุ การบริจาคปัจจัย ข้าวสารอาหารแห้ง และเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแก่ผู้ที่ประสบอัคคีภัยในพื้นที่ บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสงเคราะห์เชิงพุทธ พบว่า มีการบูรณาการหลักพุทธธรรมคือ หลักเมตตาธรรมและหลักกรุณาธรรม อันเป็นการแสดงความรักในสิ่งที่ยากจะช่วยเหลือผู้อื่น มีความเมตตาในทุกด้าน ไม่เกียจคร้านช่วยเหลือชุมชน พร้อมทั้งจะพัฒนาตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง และมีการทำงานด้วยจิตที่คิดสงสารผู้ที่เดือดร้อน ซึ่งจะมีลักษณะคือ ทำงานด้วยจิตอาสา ปราศรณาให้พ้นจากทุกข์ พร้อมสร้างความสุขอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: พระสงฆ์, สาธารณสงเคราะห์, พุทธบูรณาการ

Abstract

This research article has two objectives: 1. To study the concept of the role of monks and 2. To analyze the role of monks in Buddhist public welfare. This is a qualitative research. The research results found that the role of public welfare in Buddhism began since the time of the Buddha. The Buddha assigned 60 monks to travel to help people around the world, which is to spread Buddhism. This is the beginning of public welfare that is a collaboration between monks and the general

public. There is also a role in helping people, such as coordinating with relevant agencies, including helping the poor, bedridden patients, the disabled, and the elderly, donating money, rice, dry food, and daily necessities to those affected by fires in the area. The role of monks in Buddhist public welfare is found to integrate the principles of Buddhism, namely, the principle of loving-kindness and compassion, which is to show love in things that want to help others, have compassion in all aspects, are not lazy to help the community, are ready to develop themselves for the benefit of the public truly, and work with a mind that thinks of pity for those in need, which will be characterized by working with a volunteer spirit, wishing to be free from suffering. Ready to create sustainable happiness

Keywords: monks, public welfare, Buddhist integration

บทนำ

งานด้านสาธารณสงเคราะห์เป็นงานที่เป็นพลังสำคัญในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เป็นงานที่มหาเถรสมาคมกำหนดให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือและพัฒนาสังคมยามเกิดปัญหาภัยธรรมชาติ อุทกภัย อัคคีภัย วาตภัย หรือปัญหาสังคมคนไร้ที่พึ่ง คณะสงฆ์โดยคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ได้ดำเนินการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา จากนโยบายสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด เพื่อสื่อสารแนวทางการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้กับพระมหาเถระ ผู้เป็นประธานกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ประจำจังหวัด นำไปดำเนินการให้เกิดประโยชน์ตามวัตถุประสงค์อย่างสูงสุด ด้วยหลักการปฏิบัติ 4 หลัก คือ 1. สงเคราะห์ 2. เกื้อกูล 3. พัฒนา และ 4. บูรณาการ

ด้วยเหตุนี้ วัดจึงกลายเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำทางด้านจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาความเคารพนับถือ แต่ที่สำคัญคือ ประชาชนมีความรู้สึกที่พระสงฆ์เป็นผู้ฉลาด มีสติปัญญาสามารถรอบรู้วิชาการต่างๆ สามารถช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแนะนำแก่ชาวบ้านในคราวประสบปัญหาในเรื่องต่างๆ จนเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทุกชั้นในสังคม ภาระหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมไทยคือ พระสงฆ์ทำหน้าที่สงเคราะห์เป็นหลัก งานสงเคราะห์นี้พระสงฆ์จะทำการสงเคราะห์โดยตรงทางด้านจิตใจ เช่น การเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็นทางด้านจิตใจ การสงเคราะห์บำรุงขวัญด้วยการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการประโลมจิตใจแก่ประชาชน ส่วนการสงเคราะห์ทางด้านวัตถุนั้นก็มิได้อ้อม เช่น การขอความร่วมมือในการทำงานสาธารณประโยชน์หรือเชิญชวนให้นำสิ่งของมาบริจาคแก่ประชาชนที่ประสบภัยพิบัติ เป็นต้น

การสาธารณสุขสงเคราะห์จึงนับว่าเป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ ซึ่งมหาเถรสมาคมได้กำหนดหน้าที่ให้เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล มีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการรักษาความสงบเรียบร้อย การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ในเขตการปกครองของตน ให้ดำเนินไปด้วยดี สถาบันสงฆ์ไทยได้เล็งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่และภาระสำคัญที่ต้องเข้าไปมีบทบาท โดยให้การสงเคราะห์แก่กุลแก่ประชาชน ทั้งด้านจิตใจ และวัตถุ ตลอดจนด้านต่างๆ เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ยากของคนในสังคม ด้วยเหตุนี้สังคมไทยจึงตั้งความหวังไว้กับสถาบันสงฆ์ที่จะเข้ามาฟื้นฟูช่วยเหลือเยียวยา และเป็นขวัญกำลังใจให้แก่สังคมไทย (พระมหาสันติ ฐานวโร (ประสพสุข), 2550 : 2-3) และด้วยความสำคัญของการสาธารณสุขสงเคราะห์ที่จะต้องมีหลักพุทธธรรมเข้าไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการบูรณาการของการทำงานที่ไม่เพียงแต่การทำเพื่อสาธารณประโยชน์เท่านั้น แต่ยังมีการทำเพื่อสาธารณบุคคลด้วย โดยเฉพาะหลักธรรมที่จะมีส่วนสำคัญในการสร้างจิตสำนึกการทำงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ได้ดีคือ หลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งเป็นหลักธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 34 ข้อ 190 : 75) มิ่งองค์ประกอบอยู่ 4 ประการคือ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 184 : 225) เมตตา กรุณา มุทิตาและ อุเบกขา

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงพุทธเพื่อศึกษาบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดคุณูปกตอันเป็นสิ่งที่ดีที่พระสงฆ์พึงจะสร้างและทำให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
2. เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงพุทธ

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาวเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา และบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์

2) สัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ซึ่งมีคุณสมบัติสอดคล้องกับประเด็นสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 15 รูปหรือคน โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์ที่ใช้เป็นแบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ที่ผู้ศึกษาวิจัยพัฒนาขึ้น และหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน 3 ท่าน

3. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และงานเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุขสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนาและบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์วัตถุประสงค์ของคณะสงฆ์ และดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และทำการบันทึกข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะทำการจัดกลุ่มข้อมูล (Data Grouping) สาระสำคัญของประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis Technique) ตามประเด็นสำคัญของวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

พระสงฆ์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยคาราคายกฤหัสถ์ ซึ่งมีส่วนกำหนดหน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์เมื่อก้าวถึงในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้รอดพ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พุทธพจน์ที่ตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับหน้าที่ของพระสงฆ์มีอยู่มาก เช่น ในพหุกาลสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงการพึ่งพากันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เป็นผู้ทรงอุปการะมากแก่เธอทั้งหลายบำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัช บริหาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประเสริฐพร้อมอภรรรดี พร้อมทั้งพญชชนะบริสุทธิ์ บริสุทธิ์สิ้นเชิงแก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลาย ต่างอาศัยกันและกันด้วยอามิสทานและธรรมทาน อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ เพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยอาการอย่างนี้...” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 107 : 486) นั่นเป็นลักษณะของบทบาทหน้าที่ที่พระพุทธเจ้าได้มอบไว้ให้แก่พระสงฆ์

พระสงฆ์มีบทบาทหลักคือการศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำมาสั่งสอนประชาชน แต่ในปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีการเพิ่มภาระหน้าที่เข้ามาอีก เช่น การปกครอง

การสาธารณูปการ การเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งบทบาทแต่ละบทบาทเหล่านี้ถือเป็นความจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องกระทำ พระสงฆ์ คือ เสขบุคคผล คือพระสงฆ์ผู้ที่ยังต้องศึกษา อันเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ ได้แก่ (พระมหาอัครเดชา อคคเตโช (พรหมเสนา), 2553 : 60)

1. ศิล คือ การควบคุมรักษา กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อยเป็นปกติ
2. สมာธิ คือ ความตั้งใจไว้ให้หนักแน่นมั่นคง
3. ปัญญา คือ ความรอบรู้ รู้ทัน รู้แจ้งแทงตลอด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับปี พ.ศ. 2484 ได้กำหนดงานหรือหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ 4 ด้าน คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ และการสาธารณูปการ ส่วนในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ปรับปรุงเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535 ได้เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์อีก 2 ข้อ คือ 1) การศึกษาสงเคราะห์ และ 2) การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งสองข้อหลังนี้ เป็นการเพิ่มบทบาท พระสงฆ์ให้เผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากขึ้น นับว่าเป็นก้าวแรกของการแสดงบทบาทของพระสงฆ์เชิงพัฒนาเพิ่มมากขึ้น เป็นการช่วยเหลือสังคมให้เห็นชัดเป็นรูปธรรม สามารถเพิ่มคุณค่าของพระสงฆ์ในสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ที่ต้องการบุคลากรทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีด้านความประพฤติอย่างเห็นได้ชัด สอดคล้องกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งได้ระบุถึงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ คือ มาตรา 15 ตรี ในส่วนที่กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของมหาเถรสมาคม ในข้อที่ 3 ว่ามีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทำให้กล่าวได้ว่า หน้าที่ของพระสงฆ์นั้นมีอยู่ 5 ประการ คือ (สถานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2535 : 7) 1. การศาสนศึกษา 2. การศึกษาสงเคราะห์ 3. การเผยแผ่ 4. การสาธารณูปการ และ 5. การสาธารณสงเคราะห์

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในทางศาสนาและในทางโลกพระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาและการควบคุมสังคม พระภิกษุส่วนใหญ่ซึ่งได้บวชและจำพรรษามาเป็นเวลานาน จะได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนในท้องถิ่นนั้น และยังคงมีอิทธิพลเหนือชาวบ้านอยู่มาก โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้มีตำแหน่งหน้าที่ทางสงฆ์ มักจะได้รับความเคารพนับถือและเป็นผู้มีอิทธิพลในชุมชนชนบทและชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อฟังมาก เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านทั้งทางโลกและทางธรรม (จิรพรพรณ กาญจนะจิตรา, 2536 : 96) และพระสงฆ์ควรมีบทบาทเพื่อสังคมมากขึ้น โดยการใช้ปัญหาของสังคมเป็นตัวชี้นำ กิจกรรมที่ทำคือเข้ามาสนองตอบปัญหาเป็นบางส่วน และต้องมองปัญหาแยกส่วนและแคบลง พระสงฆ์บางรูปให้บริการสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน แม้ปัญหาท้องถิ่นเล็กๆ แต่มีพลังมาก อีกทั้งไม่แยกส่วนปัญหาที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอีกด้วย และที่สำคัญการมองปัญหาต่างจากมุมมองที่เป็นอิสระจากการครอบงำของทุนนิยม วัตถุนิยมและบริโภคนิยมของพระสงฆ์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543 : 95) สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า บทบาทของพระสงฆ์โดยประเพณี พระสงฆ์ไม่ได้มีหน้าที่สอนธรรมอย่างเดียวหากยังมีบทบาทในทางโลก เช่นสอนวิชาชีพ ขุดบ่อน้ำ สร้างสะพานและเป็นผู้ไกล่

เกลี้ยระดับความขัดแย้งในหมู่บ้าน เป็นต้น วัดจึงไม่ใช่สถานอบรมสั่งสอนศีลธรรม จรรยาและประกอบพิธีกรรมเท่านั้น (พระไพศาล วิสาโล, 2546 : 91) และบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาชุมชนให้เจริญด้วยการสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นการสร้างความผูกพันและการสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชุมชน เช่น ช่วยสร้างโรงเรียน สร้างถนน ศาลาประชาคม เป็นต้น (คะนิงนิตย จันทบุตรและสุบรรณ จันทบุตร, 2545 : 54) ส่วนบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนควรปฏิบัติดังนี้ (พระสุภาพ สุภาโว (บัวบรรจง), 2561 : 28-29)

1. เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธาและปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความ รวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่มีศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชนและชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุข มีศรัทธาถูกต้อง

2. พัฒนาจิตใจของประชาชน ด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรมและส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสรรถภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบครั้ว สังคม และประเทศชาติ

3. ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดรวมทั้งการจัด ให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชน

4. ส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ต่อเนื่องยาวนานแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศทำให้เกิดผล เสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนาประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของประชาชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้ตื่น ผู้รู้และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

5. ให้การสังเคราะห์แก่ผู้ประสบความสำเร็จทุกยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วน หนึ่งในโครงการของสังคมชุมชน เมื่อประชาชนประสบความสำเร็จทุกยากเดือดร้อนพระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความสำเร็จทุกยากเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษาแนะนำ และการให้กำลังใจ

6. ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางแห่งการดับทุกข์ และรู้ มรรควิธีที่จะดับทุกข์

7. ช่วยพัฒนาชุมชนให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำ ชุมชนและชาวบ้าน พัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ การพัฒนาด้านจิตใจ การพัฒนา ด้านสังคม และการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน

สอดคล้องกับทัศนะของ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2536 : 39) ที่ว่า การที่พระสงฆ์ซึ่งเป็นศาสนทายาทหรือผู้สั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ควรมีบทบาทที่เด่นชัดอยู่ 2 อย่างคือ (1) เป็นผู้มีความสามารถในการสั่งสอนพุทธศาสนิกชน และ (2) ความหลากหลายในระดับการพัฒนาพุทธศาสนิกชน นั้นหมายถึงว่าทั้งผู้สอนและผู้ปฏิบัติตามต้องเข้าใจในบทบาทของแต่ละฝ่ายและบทบาทพระสงฆ์สามารถจำแนกได้เป็น 3 แบบหลัก คือ (พินิจ ลากธนานนท์, 2549 : 262-263)

1. เป็นผู้นำทางประเพณี ทำหน้าที่ศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ลึกซึ้ง เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเป็นผู้ร่วมในพิธีกรรมตามประเพณีท้องถิ่นในฐานะที่เป็นพระสงฆ์

2. เป็นผู้นำด้านพัฒนาศีลธรรมจริยธรรมเพื่ออบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ปฏิบัติธรรมจนสามารถเข้าใจในแก่นแท้ของพุทธธรรม ทั้งที่เป็นโลกุตระธรรมและโลกียธรรม โดยพระสงฆ์จะเน้นการเผยแผ่ธรรมในลักษณะการอบรมสั่งสอนประชาชนให้อยู่ในศีลธรรมให้ประพฤดีดีประพฤดีชอบ

3. เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมรูปแบบต่างๆ สนับสนุนกิจกรรมพัฒนาสังคมร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน กิจกรรมที่ดำเนินการมีทั้งการพัฒนาอาชีพเพื่อ การเสริมสร้างรายได้แก่ประชาชน การพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างเงื่อนไขสังคมที่ส่งเสริมให้เป็นคนดีและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและกิจกรรมการพัฒนาที่จะช่วยเสริมสร้างหรือปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม

พระสงฆ์ถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชีวิตของพุทธศาสนิกชนผูกพันกับพระสงฆ์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะต่างต้องอาศัยซึ่งกันและกันตลอดเวลา ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทด้านต่างๆ เพื่อเกื้อกูลต่อชุมชน ดังนี้ (สวนดุสิตโพล, 2550 : 8-11)

1. บทบาทพระสงฆ์ด้านการศึกษา บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการศึกษา สามารถแบ่งได้ดังนี้ (1) ศูนย์อบรมก่อนเด็กเรียน (2) โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (3) ธรรมศึกษา (4) ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน หรือพระวิทยากร (5) การศึกษาพระปริยัติธรรม (6) การจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และปัจจุบันยังมีโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเพิ่มเข้ามาอีกด้วย

2. บทบาทพระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ธรรม บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมสามารถแบ่งได้ 3 ประการใหญ่ๆ คือ (1) พระธรรมจาริก (2) พระธรรมทูต (3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป เช่น การเทศน์ การเผยแผ่โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

3. บทบาทพระสงฆ์ด้านสังคมสงเคราะห์ คือ บทบาททางการศึกษา การสาธารณสุข การพัฒนาจิตใจประชาชน การสงเคราะห์ทางจิต และการพัฒนาท้องถิ่น

4. บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาจิตใจ

5. บทบาทพระสงฆ์ด้านสืบสานวัฒนธรรม

6. บทบาทพระสงฆ์ด้านส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสุขสงเคราะห์

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อุบัติขึ้นเพื่อคนหมู่มาก ดังปรากฏชัดจากเหตุการณ์เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าทรงส่งพระสงฆ์สาวกชุดแรก จำนวน 60 องค์ไปประกาศพระศาสนา ซึ่งภิกษุสงฆ์เหล่านั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น และเป็นพุทธดาร์สที่สะท้อนภารกิจแรกของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ที่ไม่เพียงมุ่งสงเคราะห์อนุเคราะห์เฉพาะหมู่สงฆ์ด้วยกันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทวยเทพด้วย โดยพิจารณาจากพุทธพจน์รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 32 : 40) พระสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ก็ได้ดำเนินตามพระบรมพุทโธวาท นับจากสมัยพุทธกาลมาถึงปัจจุบัน เป็นเวลาเกิน 2,600 ปีล่วงมาแล้ว เมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้ เราจะพบเป้าหมายจากหน้าที่หลักของพระสงฆ์จากพระพุทธโอวาทดังกล่าว 3 ประการ คือ 1) เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก 2) เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก และ 3) เพื่อเกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ ซึ่งเป้าหมายทั้ง 3 ประการดังกล่าว อาจสรุปได้ว่าเป็นการช่วยเหลือสังคมสงเคราะห์สังคม หรือสังคมสงเคราะห์นั่นเอง (พระธีรพันธุ์ ฐิตธมโม (บุญบาง), 2565 : 27)

การสาธารณสุขสงเคราะห์ เป็นกิจกรรมที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ในด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสุขสงเคราะห์แยกโดยลักษณะมี 4 ประการ คือ (พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), 2545 : 53)

1. การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนิน กิจการเอง ซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มิวัดอุปสรรคให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วย อบรมประชาชนตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

2. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือของเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุดสระน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การจัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่นๆ

3. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง การสร้างโรงพยาบาลและจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ การสร้างประปาหมู่บ้าน การสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า การปลูกต้นไม้และอื่นๆ ข้อนี้มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของ สาธารณประโยชน์

4. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น การจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัยช่วยเหลือประชาชน ทั้งด้านไฟไหม้ และน้ำท่วม พร้อมทั้งมอบเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนอาหารเลี้ยง เด็กกำพร้า และเด็กด้อยโอกาส

2. การสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธ

สงเคราะห์ มาจากคำบาลีว่า สังคหะ ที่แปลว่า จับรวมเข้าด้วยกัน ปัจจุบันมีการประดิษฐ์คำ แทนคำว่า การสงเคราะห์ เช่น งานจิตอาสา จิตสาธารณะ สาธารณสงเคราะห์ตามแนว พระพุทธศาสนา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งโดยการสงเคราะห์ด้วยการลงมือ ทำให้หรือด้วยกำลังกาย การสงเคราะห์ด้วยการให้กำลังสติปัญญาของ ตนอันเป็นประโยชน์ต่อบุคคล อื่น รวมถึงการสงเคราะห์ด้วยการใช้ทักษะ ความสามารถในด้านต่างๆ ที่ตนมีเพื่อช่วยเหลือ หรือ ดำเนินกิจการให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างมีจิตสำนึกทางสังคม จาก นิยามคำว่าสาธารณสงเคราะห์ สามารถสังเคราะห์ความรู้ที่เกี่ยวข้องได้ 2 ด้าน ได้แก่

1) ด้านบทบาทหน้าที่ต่อบุคคล การสาธารณสงเคราะห์นั้น เป็นบทบาทหน้าที่ทั้งพระพุทธ องค์กรเอง พระอรหันตสาวก และพระเสขสาวกหรือพระสาวกที่ยังไม่บรรลุนิพพาน

2) ด้านแนวปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งแง่เป้าหมายระดับกว้าง คือแก่ชุมชน สังคมและเป้าหมายระดับ แคบ คือสงเคราะห์เป็นรายบุคคล ส่วนในแง่แนวปฏิบัติ เป็นการปฏิบัติที่ยึดความเมตตากรุณาเป็น ฐาน ชักนำให้แก้ปัญหาชีวิตด้วยปัญญา และทำตนเป็นที่ศรัทธา หรือเป็นที่พึ่งแก่คนอื่น

หลักการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธ

งานด้านสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของพุทธศาสนาเชิงรุก กล่าวคือเป็น แนวทางที่วัดและพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสถาบันพุทธศาสนา มีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อให้การ ช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน เช่น ผู้ป่วยติดเตียง ผู้พิการ ผู้ประสบ อุบัติภัยหรือสา ธารณภัย เป็นต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะ เช่น การสร้างโรงพยาบาล การสร้างถนน การ สร้างศาลาประชาคม การสร้างอาคารเรียน เป็นต้น นอกจากนั้นยังอาจเป็นการจัดหาสิ่งของหรือวัสดุ อุปกรณ์เครื่องใช้ในกิจการสาธารณะ เช่น อุปกรณ์การศึกษา อุปกรณ์การรักษาพยาบาล เป็นต้น ดังนั้น การสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธจึงอาจให้คำจำกัดความในเชิงกว้างได้ว่า หมายถึงการจัด กิจกรรมอันเป็นสาธารณประโยชน์ที่พระสงฆ์หรือวัดควรจะมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรม หรือ บริการในเชิงการช่วยเหลือให้แก่ผู้ทุกข์ยาก เดือดร้อนหรือประสบภัยในเงื่อนไขหรือรูปแบบต่าง ๆ เพราะแม้ว่าสังคมไทยจะพัฒนาก้าวหน้าขึ้น แต่คนยากจนและผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อนก็ยังมี

ปรากฏชัดมากขึ้นอย่างที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนในอดีต อย่างไรก็ตาม การจะดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จในแนวทางพุทธศาสนาเชิงรุก พระสงฆ์ควรที่จะศึกษาแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้เป็นเข็มทิศชี้้นำการขจัดทุกข์แก่ผู้เดือดร้อน การใช้ปัญญาและศีลธรรมจริยธรรม เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองได้และแก้ไขปัญหาได้ หรือการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเพื่อสนับสนุนให้พุทธศาสนามีพลังในการขับเคลื่อนสู่สังคมในระดับกว้าง ดังนั้น พุทธศาสนาเชิงรุกในงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธจึงเป็นความพยายามที่จะทำให้วัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งที่พึ่งของสังคม หรือชุมชน โดยวัดและพระสงฆ์อาจจะดำเนินการในแนวทางการบริหารจัดการเอง การเข้าไปสนับสนุน การเข้าไปแสวงหาการมีส่วนร่วม และการเข้าไปช่วยเหลือแบบให้เปล่า ซึ่งล้วนเป็นบทบาทที่วัดและพระสงฆ์จะต้องดำเนินการสงเคราะห์ แก่กุลประชาชนในขอบเขตที่วัดจะสามารถจัดการได้ โดยใช้กระบวนการทัศนวิถิปุทธที่ประกอบด้วย การส่งเสริมให้ชาวพุทธสามารถพึ่งตนเองได้ ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวพุทธ ส่งเสริมให้ชาวพุทธเข้าถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ชาวพุทธปฏิบัติตามหลักการพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ การแสดงบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีประเด็นที่เป็นข้อถกเถียงกันมากพอสมควร เพราะในอดีตคนไทยมักเข้าใจกันว่า หน้าที่ของพระสงฆ์และสถาบันทางพระพุทธศาสนา คือการสงเคราะห์ประชาชน ด้านการสอนธรรมเป็นหลัก หรือเป็นการเน้นบทบาทหน้าที่ในเชิงการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน และมีประเด็นวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่บ่อยครั้งว่าพระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางโลก รวมถึงกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ อันเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง

ในเชิงรูปแบบการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์จะมีบทบาททั้งโดยทางการคือการทำงานในนามขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ หรือตามสายการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ และไม่เป็นการคือเป็นการทำงานจิตอาสาของพระสงฆ์ในเชิงปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างในการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ยังอาจจำแนกได้เป็น 4 หลักการ ประกอบด้วย (พินิจ ลาภานานนท์ สายชล ปัญญชิต และภูเบศ วัฒนชานนท์, 2562 : 150-109)

1) การสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ การอุดหนุน หรือกล่าวในเชิงรูปธรรมได้ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือที่พระสงฆ์ให้แก่ประชาชนด้วยความเมตตากรุณา โดยอาจเป็นทั้งการช่วยเหลือสงเคราะห์ในยามปกติ คือ เป็นการช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต อาจเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม หรือได้รับความเดือดร้อนที่ไม่ได้รับการเหลียวแลจากหน่วยงานใด หรือขาดการดูแลอย่างเหมาะสมจากญาติพี่น้อง เช่น ผู้พิการ ผู้สูงอายุ หรือผู้ป่วยติดเตียง เป็นต้น

2) การเกื้อกูล หมายถึง การสนับสนุน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หลักการนี้เป็นบทบาทที่พระสงฆ์และวัดให้การสนับสนุนแก่ชุมชนหรือองค์กรสาธารณะ สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัด

หรือองค์กรคณะสงฆ์ เพื่อเกื้อกูลแก่ผู้ต้องการความช่วยเหลือได้ โดยมีเป้าหมายตอบสนองความต้องการจำเป็นหรือการแก้ไขปัญหาของประชาชนในชุมชน หรือในพื้นที่รับบริการของวัด หรือการที่คณะสงฆ์เอื้อเพื่อให้องค์กรอื่นเข้ามาดำเนินกิจกรรมเพื่อยกระดับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

3) การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น เจริญขึ้น บทบาทด้านการพัฒนาของพระสงฆ์นั้นเป็นไปในแนวทางที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมร่วมกับประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน โดยเน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแนวทางส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือกระตุ้นให้พระสงฆ์และประชาชนได้ร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมกันปรึกษาวางแผนงานเพื่อการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแสวงหาทรัพยากร การจัดการ ร่วมดำเนินการหรือบริหารจัดการโครงการให้เกิดประโยชน์ในเชิงการพัฒนา

4) การบูรณาการ หมายถึง การรวมหรือผสมผสานเชื่อมโยงเป็นภาคีเครือข่าย การดำเนินกิจกรรมแนวทางนี้มักเกิดจากการที่พระสงฆ์และวัดมีการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากหน่วยงานหรือองค์กรจากภาคส่วนต่างๆ และสามารถขยายเป็นความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบายและปฏิบัติ ด้วยการสร้างภาคีเครือข่ายขึ้นมาเป็นสื่อกลางที่ทุกฝ่ายมาร่วมกันรับผิดชอบและผลักดันการทำงานอย่างเป็นระบบ

การประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในงานสาธารณสงเคราะห์

พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐานทางจิตใจของชนชั้นผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง ผู้เป็นหัวหน้า เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวสำหรับจิตใจของทุกองค์กร ครอบครัว ประเทศ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ปฏิบัติงานในองค์กรก็ตาม พรหมวิหาร 4 หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 34 ข้อ 190 : 75) พรหมวิหารธรรมหรือธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ มีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการ คือ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 184 : 225)

1) เมตตา มีความรักความปรารถนาดีต่อประชาชนหรือผู้ได้บังคับบัญชา ตลอดถึงคนทุก ๆ คน อยากให้เขามีความสุขและประสบประโยชน์ทั่วหน้ากัน เป็นทั้งความจริงใจ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม ซึ่งดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใสและดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งขึ้นไป

2) กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

3) มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองตลอดจนถึงคนทุกๆ คนประสบความสำเร็จ งามงามยิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีอนุโมทนาด้วย

4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง ไม่พลอยทับถมซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นมีทุกข์มีโทษที่ประกอบขึ้นเอง เพราะการกระทำ (กรรม) ของตนเอง และได้ช่วยแก้ไขโดยธรรมแล้ว ไม่สามารถที่จะช่วย ได้เพราะ สุนทรีย์ที่จะแก้ไข ก็ต้องวางใจเป็นกลาง สม่่าเสมอมั่นคงดุจตาชั่ง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและ วางตน ปฏิบัติตนไปตามความเที่ยงธรรม

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงพุทธ ได้ค้นพบข้อมูล สำคัญคือ บทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ได้เริ่มต้นขึ้นในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธองค์ทรงส่ง สาวกไปประกาศพระพุทธศาสนาและในสมัยปัจจุบัน การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นการช่วยเหลือชุมชน ช่วยเหลือสังคม เป็นงานหนึ่งในหกด้านของการบริหารกิจการคณะสงฆ์สอดคล้องกับงานวิจัยของ กัล ยกร ลาภเดโช และ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2565 : 1) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์กับการ พัฒนาสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ คือ ความยากจน ปัญหาด้านสังคม การเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงส่งผลให้พระสงฆ์บางรูปมีความตระหนักรู้กับ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้เข้ามามีส่วนร่วมแบ่งเบาภาระจากภาครัฐในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมไทย เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสันติ ฐานวโร (ประสพ สุข) (2560 : บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในงานสาธารณสุข สงเคราะห์ของคณะสงฆ์เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า งานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ มีต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่สำคัญ มี หลักสังคหวัตถุ 4 สา รานิยธรรม 6 และพรหมวิหาร 4 เป็นต้น มาดำเนินการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชน ชุมชนและ สังคม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระวัชระ สีลสุโข (2563 : 74) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาท ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระภิกษุธรรมมาภิรักษ์ (หลวงพ่อรักษ์ อนุโย) จังหวัด พระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ของพระภิกษุ ธรรมมาภิรักษ์ (หลวงพ่อรักษ์ อนุโย) ที่มีต่อสาธารณสุข ได้แก่ ด้านกิจกรรมที่วัดจัดเพื่อประโยชน์ ส่วนรวม ด้านกิจกรรมช่วยพัฒนาชุมชนและสังคม ด้านการสร้างสาธารณสุขสมบัติ ด้านการช่วยเหลือ ประชาชนที่ประสบภัย และด้านการจัดพื้นที่ในวัดเพื่อให้บริการแก่ประชาชน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงพุทธ” ผู้วิจัยได้สรุปองค์ ความรู้ดังนี้

อธิบายได้ว่า การดำเนินงานด้านสาธารณะสงเคราะห์วิถีพุทธ ประกอบไปด้วยหลักเมตตาธรรม ได้แก่ การแสดงออกซึ่งความรักทางกาย คือการช่วยเหลือสงเคราะห์บุคคลและชุมชน การแสดงออกซึ่งความรักทางวาจา คือการอบรมสั่งสอนและให้ขวัญกำลังใจ และการแสดงออกซึ่งความรักทางใจ คือการทำงานด้วยความปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชน พร้อมทั้งจะต้องมีความเมตตาในทุกด้าน ไม่เกียจคร้านช่วยเหลือชุมชน และพร้อมพัฒนาตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม และหลักกรุณาธรรม ด้วยการทำงานด้วยจิตอาสา ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ และพร้อมสร้างความสุขให้ชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป

บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยพระพุทธองค์ได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุ 60 รูป ได้เที่ยวจาริกไปเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นปฐมบทแห่งการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นการทำงานร่วมกันของพระสงฆ์และชาวบ้านทั่วไป ซึ่งในสมัยนั้นไม่ได้เป็นการอนุเคราะห์โดยตรงเช่นในยุคสมัยนี้ แต่เป็นไปในลักษณะของการอนุเคราะห์ช่วยเหลือด้านจิตใจ ต้องการที่จะให้ชาวโลกได้รู้ถึงความจริงอันประเสริฐ รู้ถึงหลักเหตุและผล รู้ถึงการใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามความเป็นจริง แต่ในยุคสมัยปัจจุบันการสาธารณสงเคราะห์จะเป็นในรูปแบบของการช่วยเหลือเกื้อกูลทางสังคม โดยพระสงฆ์จะมีบทบาทสำคัญและเป็นบทบาทหลักในการสงเคราะห์ช่วยเหลือชาวบ้านร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ มากกว่า โดยลักษณะจะเป็นการสงเคราะห์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล เพื่อสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ และการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการวางรากฐานการสงเคราะห์ชุมชนด้วยหลักพุทธบูรณาการ ซึ่งคณะสงฆ์สามารถเป็นพี่เลี้ยงหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ และพระสังฆาธิการควรมีการวางแผนงานในการดำเนินงานด้านสาธารณสงเคราะห์ให้มีทิศทางที่ชัดเจน และบูรณาการร่วมกับหน่วยงานในชุมชนเพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลหรือชุมชนได้อย่างครอบคลุมในทุกมิติ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเพื่อยกระดับการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์หรือของพระสงฆ์เพื่อให้มีผลในเชิงประจักษ์มากกว่าการแจกข้าวสารอาหารแห้ง

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2540). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.
- กัลยกร ลากเดโช และ สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2565). “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทย”. **วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี**. 5 (1) : 1.
- คณินนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. (2545). **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดป่านานาชาติ อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- จิรพรรณ กาญจนะจิตรา. (2536). **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นिति เอียวศรีวงศ์. (2543). **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2545). **เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2536). **สถานการณ์พระพุทธศาสนาพลิกหายนะเป็นพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธีรพันธุ์ ฐิตธมโม (บุญบาง), พระศรีสมโพธิ และ ศิริโรจน์ นามเสนา. (2565). “การศึกษางานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์จังหวัดนครสวรรค์ที่มีต่อการพัฒนาสังคม”. **วารสารวิจัยวิชาการ**. 5 (2) : 27.

- พระไพศาล วิสาโล (วงศ์วรวิสิทธิ์). (2546). **พุทธศาสนาในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.
- พระมหาสันติ ฐานวโร (ประสพสุข). (2560). “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในงานสาธารณสุข เศรษฐกิจของคณะสงฆ์เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอัครเดชา อคฺคเตโช (พรหมเสนา). (2553). “พระพุทธศาสนากับศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล นำพา สังคมปลอดภัยและสันติสุข”. **พุทธจักร**. 46 (5) : 60.
- พระสุภาพ สุภาโว (บัวบรรจง). (2561). “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ตำบล ยางค่อม อำเภอฟิปปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวัชระ สีลสุทฺโธ. (2563). “บทบาทด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระภิกษุภิกษุณี (หลวงพ่อรักษ์ อนุบาลโย) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มจร วิทยาเขตแพร่**. 6 (1) : 74 – 75.
- พินิจ ลาภธนานนท์. (2549). **การบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์นักพัฒนาในภาคอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2535). **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พุทธศักราช 2535**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ.
- สวนดุสิตโพล. (2550). **โครงการศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.